

Moral og etikk blant vernepliktige

Hvilke moralske holdninger har vernepliktige gardister til det å bruke dødelig makt, og hva er det etiske grunnlaget for disse holdningene?

Kadett Atle Langeby Nilsen

KRIGSSKOLEN

Bachelor i militære studier

(Antall ord: 8 325)

Krigsskolen Høst 2013

1. Introduksjon.....	3
1.1. Bakgrunn.....	4
1.2. Hensikt	4
1.3. Problemstilling.....	4
1.4. Disposisjon.....	5
1.5. Avgrensning.....	5
1.6. Begrepsavklaring	6
2. Metode	7
2.1. Metodevalg	7
2.2. Metodebeskrivelse	7
2.3. Valg av teori.....	9
2.4. Metode- og kildekritikk	10
3. Teori.....	11
3.1. Plikt, normativ etikk og moralske konflikter	11
3.2. Normative etiske teorier.....	12
4. Analyse og drøfting.....	14
4.1. Innledning	14
4.2. Selvforsvar og forsvar av andre	15
4.3. Vurdering av trussel.....	16
4.4. Betydningen av en ordre	18
4.5. Moralske konflikter.....	20
5. Konklusjon	23
5.1. Oppsummering og konklusjoner.....	23
5.2. Anbefaling til videre forskning.....	24
Kildeliste	26
Vedlegg.....	27

1. Introduksjon

1.1. Bakgrunn

David Grossman innleder i sin bok *On Killing* med at lever vi i et samfunn, og er en del av en vestlig kultur, der død er noe som skjer bak lukkede dører. Slakt av dyr skjer på slakterier og mennesker som dør av sykdom eller skader gjør dette på sykehus (Grossman, 2009). Få mennesker i Norge i dag har sett et dødt menneske, noe som fører til at død er noe få mennesker har et klart erfaringsbasert forhold til. Samtidig er det å ta livet av et annet menneske et av samfunnets største tabuer, da det bryter med en rekke moralske prinsipper som mennesket ukrenkelighet og det at det er galt å skade andre. Å drepe eller alvorlig skade et annet menneske oppfattes normalt en kriminell og moralsk forkastelig handling, og er ofte forbundet med tragedie og sorg.

Fra dette samme samfunnet hentes vernepliktige soldater. Soldaten er statens evne til å utøve voldsmakt, og mye tid og ressurser går med på å lære norske soldater hvordan man utøver dødelig vold. Det er vanskelig å misforstå at for eksempel stridsdrillen «ta grop» er en metode for å komme seg frem til en stilling med fiender i og bruke dødelig makt mot dem. Soldaten har en rekke oppgaver i krise og krig som ikke involverer bruken av dødelig makt, men det er del av militærmaktens rasjonale at det plutselig kan være kampsoldatens oppgave å bruke dødelig makt mot andre mennesker.

Det å gå fra en kultur hvor det å drepe er moralsk galt, til å nå ha en rolle hvor det plutselig kan forventes at man skal ta liv, kan oppleves som ubehagelig og virkelighetsfjernt. Et eksempel på hvordan denne ubehageligheten ble håndtert av en soldat fra Skjold kan sees på TV-programmet «Redd menig Osen». Hun sier at hun ikke tenker på at det kan bli krig eller om hun kanskje må drepe på ekte, og at hun oppfatter øvelsen som en lek (NRK TV, 2012). Et annet selvopplevd eksempel kan hentes fra min førstegangstjeneste i kampavdelingen Panserbataljonen på Setermoen i 2007. Etter over seks måneders tjeneste forklarte en av mine medsoldater at det for han var galt å drepe, og at han ikke lengre ville skyte med våpen.

Hvorfor var denne medsoldaten i en kampavdeling hvis det å ta liv var fundamentalt galt for ham? Det kan virke som at dette var noe han kom frem til underveis i tjenesten. Flere mennesker velger å ikke avtjene verneplikten fordi de har reflektert over hva det kan innebære å være soldat og tatt samme standpunkt. Betyr dette at de som velger å avtjene førstegangstjenesten har reflektert over det samme og kommet frem til at de aksepterer at de kanskje må bruke dødelig vold på statens vegne? Sannsynligvis nei.

Den lovmessige legaliteten til en soldat som bruker dødelig makt er knyttet til regler og lovverk, som for eksempel engasjementsregler, *jus in bello* og Genève-konvensjonene. Like viktig er legitimitet i forbindelse med personlig etikk og moralsk overbevisning, altså at man har reflektert rundt og akseptert at det i noen tilfeller er rett å bruke dødelig makt. Da min medsoldat fra 2007 reflekterte rundt det å ta liv fant han ut at det for han var galt. Soldaten fra «Redd menig Osen» uttrykte selv at hun unnlot å tenke på det. Hvor mange vernepliktige i kampavdelinger i dag går rundt med moralske motforestillinger om det å bruke dødelig makt, uten å være klar over det selv? Disse to eksemplene motiverte meg til å finne ut hvordan vernepliktige forholder seg moralsk og etisk til forventningen om at de som soldater i enkelte tilfeller må bruke dødelig makt, som er temaet denne oppgaven vil handle om.

1.2. Hensikt

Ifølge amerikansk forskning (Kilner, 2010; Maguen & Litz, 2012) kan det å drepe andre mennesker oppleves som traumatiserende, og hvis det i tillegg oppleves som moralsk galt for soldaten selv kan det bli en kilde til skam- og skyldfølelse. Jeg håper å kunne bruke resultatene på denne oppgaven som et planleggingsgrunnlag for etikkutdannelsen av fremtidige soldater, slik at «moralsk skade» slik den er beskrevet i forskningen kan unngås i eventuell skarp oppdragsløsning.

1.3. Problemstilling

Hvilke moralske holdninger har vernepliktige gardister til det å bruke dødelig makt, og hva er det etiske grunnlaget for disse holdningene?

1.4. Disposisjon

Oppgaven er delt opp i 5 kapitler.

- I kapittel 1 beskriver jeg hvorfor temaet er interessant for meg samt at jeg beskriver hva jeg ønsker å forske på. Jeg presenterer også hvilke avgrensninger jeg har tatt og forklarer disse.
- I kapittel 2 beskriver jeg metoden jeg har benyttet meg av for å komme frem til konklusjonene.
- I kapittel 3 presenterer jeg teori knyttet til moral og etikk.
- I kapittel 4 vil jeg presentere hovedsynspunktene til respondentene og knytte disse opp mot teorien fra kapittel 3.
- I kapittel 5 legger jeg frem mine konklusjoner på forskningen, samt mine anbefalinger for videre forskning på temaet.

1.5. Avgrensning

Temaet var originalt mentale forberedelser blant vernepliktige, knyttet opp mot generell skarp oppdragsløsning. Da skarp militær oppdragsløsning kan innebære en rekke forskjellige oppgaver, roller og situasjoner valgte jeg å kun fokusere på bruken av dødelig makt. Fokuset på dødelig makt både i trening og forberedelse til oppdrag er særegent i Forsvaret, og jeg anser anvendelse av dødelig makt som et svært viktig og alvorlig tema. Mentale forberedelser er også et meget vidt felt, og jeg valgte å avgrense dette til moral og etikk. Det moraletiske aspektet tror jeg kan ha størst konsekvenser for en soldat som bruker dødelig makt, da amerikansk forskning (Kilner, 2010; Maguen & Litz, 2012) ser en årsakssammenheng mellom dette og psykologiske senskader hos veteraner.

Jeg anser sannsynligheten for at vervede, befal og offiserer har tatt et tydelig standpunkt knyttet til bruken av dødelig makt som høy, da de selv har valgt videre tjeneste og utdanning i Hæren. Da de fleste vernepliktige er soldater i kun et år før de dimitteres, og blir ofte innkalt uten at de selv har søkt om å tjenestegjøre, tror jeg ikke svarene på intervjuene er like forutsigbare enn hvis jeg hadde intervjuet befal. Jeg ønsker videre å

fokusere på kampsoldater da dette er soldater som bruker mye av tjenesten sin på å trene på å bruke dødelig makt.

Da jeg regner med at soldater som er i slutten av førstegangstjenesten sin har høyere erfaringsnivå og modenhet i militær forstand, ønsker jeg å fokusere på denne gruppen i oppgaven. Jeg har i oppgaven avgrenset meg til gardestridsgruppen (GSG) i Hans Majestet Kongens Garde (HMKG). Årsaken til dette er at soldatene i Brigade Nords vernepliktige kampbataljoner (2. Bataljon og Panserbataljonen) ikke er ferdig med sin grunnleggende soldatutdannelse i skrivende stund. HMKG har fire kontingentinnrykk i året, og soldatene i GSG er fra den eldste kontingenten. Da GSG også er på kontinuerlig beredskap og vil være de første fra HMKG til å respondere på en trussel, anser jeg de etiske refleksjonene til gardistene i denne avdelingen som spesielt interessante.

I følge Johansen og Vetlesen (2005) er deskriptiv etikk en beskrivelse av en gruppe eller et individs moralske standpunkter om rett og galt, uten at man tar stilling til om dette er moralen denne gruppen eller individet *burde* ha. Normativ etikk er derimot å argumentere for at en handling er rett eller gal. Denne typen etikk angår både enkelthandlinger («det var galt å drepe i den situasjonen») og handlingstyper («det er generelt galt å drepe»). Denne oppgaven er da ute etter gardistenes normative etikk, altså deres standpunkter om hva som er rett eller galt og argumentasjonen deres for disse. Oppgaven er likevel deskriptiv, og vil altså ikke vurdere eller konkludere med hvorvidt gardistenes moral slik de beskriver den selv er riktig eller uriktig.

1.6. Begrepsavklaring

Jeg vil i oppgaven benytte meg av uttrykkene etikk og moral. Johansen og Vetlesen (2005) har følgende definisjoner på disse begrepene. «Etikk defineres ofte som lære om moral eller refleksjon over moral.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 108) Moral blir videre definert som «[...] de *oppfatninger* om rett og galt, godt og ondt som finnes i et samfunn, hos en gruppe eller en person. Videre omfatter moralen også *holdninger* og *handlinger*.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 108) Med andre ord er moral standpunktet om hvorvidt en holdning eller handling er rett eller gal, og etikk vil være en refleksjon over hvorfor

det er slik. Oppgaven vil derfor forsøke å beskrive de individuelle gardistenes moralske overbevisning knyttet til det å ta liv, samt etikken som ligger bak denne overbevisningen.

Jeg vil benytte meg av begrepene «moralsk standpunkt», « moralsk overbevisning» og «moralsk holdning» om hverandre. Meningen er den samme.

2. Metode

2.1. Metodevalg

Da jeg var ute etter de vernepliktiges egne moralske standpunkt og deres egne etiske vurderinger knyttet til disse ville kvalitative intervjuer gi den dybdeforståelsen jeg ønsket i oppgaven. Åpne spørsmål hvor respondentene selv trakk frem det de anså som viktigst var en forutsetning, da jeg i liten grad kunne forutsi hva holdningene deres kom til å være.

En sann beskrivelse av respondentenes svar anså jeg som nok til å oppnå internt validitet, da disse svarene i seg selv er løsningen på problemstillingen. For å styrke generaliserbarheten og den eksterne validiteten valgte jeg å knytte respondentenes svar opp mot etablert etikkteori.

2.2. Metodebeskrivelse

Jeg gjennomførte først intervjuer med et representativt utvalg fra GSG. Da fokuset på etikk kan være forskjellig fra tropp til tropp valgte jeg å velge respondenter fra alle fire troppene. Kathleen Eisenhardt (1989) anbefaler mellom fire og ti separate informasjonskilder for å bevare representativitet uten å måtte håndtere for mye data ved kvalitative undersøkelser (Eisenhardt, 1989). Jeg valgte derfor to gardister per tropp, til sammen åtte gardister. Noen av de vernepliktige i Garden har i løpet av tjenesten blitt forfremmet til visekorporaler og tjenestegjør som lagførere. Da det ekstra ansvaret kan ha ført til større refleksjon over militærtjenesten generelt, var fire av de åtte visekorporaler og lagførere.

Jeg benyttet meg innledningsvis av åpne spørsmål i intervjuene som ga soldatene mulighet til å selv trekke inn detaljer og perspektiver de mente var relevante. For å forsikre meg om at jeg fikk et tilstrekkelig innblikk i holdningene deres valgte jeg også å presentere scenarier. Scenarier nyttes ifølge Berntsen og Rolfsen (2008) i etikkutdanningen av norske soldater for å aktivisere soldatens moralske følelser og verdier (Berntsen & Rolfsen, 2008). Mine scenarier plasserte soldaten i en situasjon hvor han kunne velge å bruke, eller ikke bruke, dødelig makt. Å bruke dødelig makt var juridisk lovlig i alle scenariene for å unngå at vurderinger knyttet til dette distraherer eller på annen måte påvirker vurderingen. De hadde også alle innslag av tidspress, og det var alltid soldaten selv som eventuelt måtte trekke i avtrekkeren. Det kommer heller ikke klart frem av situasjonene at en avgjørelse er bedre enn en annen. Et siste moment for å oppnå aktivisering av moralske følelser var innslag av sårbarhet hos fienden, for eksempel møter soldaten i et av scenariene en fiende som ligger i en sovepose med våpenet liggende ved siden.

Jeg valgte i intervjuet å bruke dagligdagse ord som «rett» og «galt» istedenfor potensielt tvetydige begreper som «moral» og «etikk». Dette for å unngå misforståelser eller usikkerhet knyttet til begrepenes betydning. Jeg valgte å la respondentene være anonyme for å unngå at de eventuelt opplever negativ oppmerksomhet som følge av oppgaven. Jeg vurderte derfor også at garantert anonymitet ville øke sannsynligheten for at soldatene svarte oppriktig i intervjuene. Intervjuene varte mellom 15-40 minutter, lengden var svært avhengig av detaljgraden i soldatenes forklaringer.

I analysen transkriberte jeg først intervjuene samtidig som jeg merket meg de moralske standpunktene som kom tydelig frem. Som en del av analysen av enkeltintervjuene knyttet jeg så de moralske standpunktene opp mot det jeg vurderte som relevante etiske teorier. Deretter samlet jeg alle disse standpunktene og kategoriserte disse etter strukturen i intervjuet. Den første kategorien samlet de generelle tankene til soldatene om rett bruk av dødelig makt. Den andre kategorien samlet svarene på scenarioet der soldaten kommer bak en fiende uten at fienden har sett han og scenarioet der situasjonen er lik men at soldaten får en ordre fra sjefen sin om å skyte. Den tredje kategorien samlet svarene på scenarioet der soldaten kommer over en fiende som ligger i en sovepose med et våpen

liggende på siden. Fienden bråvåkner og prøver å komme seg ut av soveposen. Den fjerde kategorien samlet svarene på scenarioet der soldaten observerer en fiende som bruker en latrine. Den femte og siste kategorien samlet svarene på scenarioet der soldaten observerer en fiende som angriper en naboavdeling.

Innad i hver av disse hovedkategoriene så jeg etter uttalelser og standpunkter som lignet på hverandre og samlet disse for seg. Jeg hadde da flere underkategorier med uttalelser fra flere enn et intervju. Deretter sammenlignet jeg disse underkategoriene på tvers av hovedkategoriene og igjen samlet de som lignet på hverandre. Jeg satt så igjen med det jeg mener er samlinger av moralske standpunkter som sammen representerer hele utvalget. Disse endelige samlingene ble kategoriene jeg bruker i drøftingskapitlet.

Konklusjonen ble dermed en oppsummering av disse kategoriene samt resultatet av sammenligningen av teori knyttet til disse.

2.3. Valg av teori

Det finnes en mengde normative etiske teorier. Jeg har valgt å benytte meg av de jeg mener er relevante i en militær sammenheng. Jeg har med andre ord hatt fokus på hvorvidt teorien kan operasjonaliseres for en soldat knyttet til det å bruke dødelig makt.

Jeg vil i hovedsak benytte meg av Johansen og Vetlesens bok *Innføring i etikk* (2005), som nyttes i førstesemesterstudium på universitetsnivå (Johansen & Vetlesen, 2005), for å beskrive etikkteorien. Av de normative etiske teoriene som presenteres i denne boken vil jeg beskrive:

- *Konsekvensialisme og utilitarisme*, som beskriver etikk der konsekvensene eller nytteverdien av en handling vurderes sterkest.
- *Dydsetikk*, som beskriver etikk der holdningene og verdiene bak en handling vurderes sterkest.

Jeg vil også beskrive konseptene *plikt* og *moralsk konflikt*, da jeg ser disse som relevante for å kunne beskrive respondentenes svar.

Jeg vil også benytte meg av eksisterende litteratur om militær etikk for å operasjonalisere de ulike etiske teoriene og beskrive dem i en militær setting.

2.4. Metode- og kildekritikk

Jeg kan med denne metoden kun finne respondentenes individuelle tanker om temaet, men jeg anser det likevel som sannsynlig at oppfatninger og standpunkter som er gjennomgående hos alle respondentene også vil være gjeldene for flere gardister i GSG og HMKG for øvrig. Dette styrker oppgavens generaliserbarhet. Derimot forbereder HMKG seg på scenarier som kan oppfattes som mer sannsynlig enn et strategisk overfall på Norge (for eksempel terrorangrep i hovedstaden eller et isolert anslag mot kongefamilien og slottet). Derfor kan graden av refleksjon rundt det å kanskje måtte bruke dødelig makt i løpet av tjenesten ikke nødvendigvis representere vernepliktige i Brigade Nord.

Som Benoit Royal (2012) påpeker er det i praksis umulig å presist beskrive sine egne moralske standpunkter uten å ta hensyn til alle detaljene i en situasjon.:

«In reality, no ethical question can be asked in an all-inclusive way. The question always concerns particular events, different environments, different relationships with others, and varies according to circumstances. Every type of situation calls for a kind of adjustment that takes account [*sic*] such variables.” (Royal, 2012, p. 158)

Da jeg under intervjuene tar utgangspunkt i soldatenes egne detaljnivå når de beskriver sine moralske standpunkter, og kun bruker grunnleggende etikkteori for å utfylle svarene, vil en mengde nyanser ikke komme frem. Dette svekker den eksterne validiteten.

I min beskrivelse og bruk av grunnleggende etikk fokuserer jeg kun på begreper jeg mener er relevante for problemstillingen, eller som kreves for å forklare en sammenheng

mellom relevante begreper. Konsekvensen av dette er at min fremstilling av etikkteori er svært forenklet, og det kan hende at andre begreper også burde vært nevnt.

Intervjuene kan føre til økt etisk refleksjon hos enkelte av respondentene, som gjør at forutsetningene for å svare på mine spørsmål etter intervjuet er annerledes enn før intervjuet. Dette i tillegg til at respondentene er anonyme vil gjøre det vanskelig eller umulig å gjenskape resultatene av intervjuene.

3. Teori

3.1. Plikt, normativ etikk og moralske konflikter

Johansen og Vetlesens skriver at moralske handlinger kan grovt deles inn i tre kategorier: Forbudte handlinger, tillatte handlinger og handlinger som oppleves som plikt. Plikt oppleves som noe man *forventes* å gjøre, og er sammen med tillatte handlinger regnet som moralsk riktige. Forbudte handlinger regnes som moralsk uriktige. «At en handling er plikt, betyr vanligvis at den *bør* gjøres, at det er uriktig ikke å gjøre den. At en handling er tillatt, betyr at jeg *kan* gjøre den, at det er opp til meg om jeg vil utføre den.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 110) De presiserer også at denne inndelingen kun gjelder enkelthandlinger, da konteksten alltid vil avgjøre hvilken kategori en handling plasseres i. For eksempel vil det å helle en flaske vann over hodet sitt en varm sommerdag regnes som en tillatt handling og derfor moralsk riktig. Å gjøre det samme foran en gruppe tørstende barn vil derimot av de fleste oppfattes som forbudt og moralsk uriktig.

Normativ etikk handler om regler om hva som er plikt, riktig og uriktig, og disse reglene kommer til uttrykk som moralske normer. «Poenget med normer er [...] at de skal påvirke vår adferd i en eller annen retning. I mange [...] tilfeller vil det også være slik at det er knyttet visse sanksjoner – en eller annen form for straff – til brudd på en norm.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 117) Av andre normtyper enn moralske normer kan for eksempel nevnes forskrifter (juridiske regler og lignende) og sosiale normer («skikk og bruk»). Det som kjennetegner moralske normer er blant annet at de har forrang ovenfor andre normtyper. At man har lov til noe rent juridisk betyr altså ikke nødvendigvis at det er moralsk riktig å gjøre det.

To riktige eller pliktige moralske normer kan også oppleves å være motstridende, som da krever en vurdering eller prioritering av normene for å bestemme seg for en handling.

«Problemet i *moralske* konflikter er ikke å få seg til å *gjøre* hva man vet eller mener er rett, men å avgjøre hvorledes man skal handle.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 126)

Forenklet sagt kan dette skje når man opplever et dilemma mellom to (eller flere) motstridende moralske normer. En av disse typene moralske konflikter kan «[...] oppstå fordi en eller flere gyldige normer allerede er brutt eller fordi det er overveiende sannsynlig at de vil bli brutt.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 126) Eksempelvis kan det at en person forsøker å skade deg utfordre din plikt til å følge normen om å ikke skade mennesker.

3.2. Normative etiske teorier

«Et kjennetegn ved en normativ etisk teori er at den skal gjøre det mulig for oss å avgjøre hvilke moralske normer som er gyldige eller hvilke handlinger som er moralsk riktige.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 135)

Dydsetikk:

Johansen og Vetlesen beskriver aristotelisk dydsetikk som en måte for enkeltmennesket å oppnå det gode liv på. «Utgangspunktet for teorien er den enkelte menneskelige aktøren og hennes ønske om å leve et godt liv, et liv der hun «virker på sitt beste» ved å utfolde sine ypperste menneskelige evner.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 147) En dyd er en slags god holdning som, hvis man handler ut ifra den, fører til at man blir en moralsk bedre person. Hvis en handling gjøres på bakgrunn av dyden ærlighet, vil denne handlingen være moralsk riktig fordi det er godt for et menneske å være ærlig. Moralske vurderinger knyttet til et menneskes karakter og holdninger veier derfor tyngre enn vurderinger knyttet til handlingen alene. Det er også viktig at sinnelaget til den som utfører handlingen stemmer overens med dyden. Det er altså ikke nok å «uheldigvis» være ærlig, man må også ha det som handlingens hensikt å være ærlig. Dydsetikk handler med andre ord mye om hvordan man ønsker å være, ikke bare at man med handlingene oppnår det man ønsker. «[...] for den aristoteliske dydsetikken er imidlertid ikke slik at

dydene bare er midler til mål, de har både verdi som midler og egenverdi. De har egenverdi fordi de er elementer i det gode liv.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 137)

Overført til det å være soldat er det enkelte dyder som skiller seg ut. Lojalitet til sine overordnede eller til avdelingen og selvdisiplin til å nedprioritere sine egne behov kan regnes som viktige verdier for en soldat. Som Nigel De Lee (2002) beskriver den britiske hærens syn på viktige verdier for en soldat: “Self discipline, like courage, loyalty, commitment and professionalism is a virtue in itself, and is described as the primary cause of the good reputation of the soldier.» (de Lee, 2002, p. 38) Det å ta liv fordi det er ens oppdrag å gjøre det, eller med bakgrunn i en lojalitetsfølelse til avdelingen eller sjefene sine, kan derfor knyttes opp mot dydsetikk. Soldatens mål er da å *være* lojal, trofast, handlekraftig og til å stole på, altså en god soldat. En stor vekt på den militære dyden disiplin kan også i ytterste konsekvens føre til at soldaten trosser sin egen oppfattelse av rett og galt for å oppnå det avdelingen ønsker å oppnå. Avdelingens fokus på de ulike dyder vil ha innvirkning på hva som anses som dydsetisk rett og galt å gjøre. Brigader Benoit Royal (2012) beskriver i *The Ethical Challenges of the Soldier* flere virkelige scenarier der franske offiserer og soldater valgte å trosse ordre eller løse oppdrag på alternative måter på grunn av moralske aspekter knyttet til dødelig makt. Han mener dette har bakgrunn i den franske hærens sterke fokus på at enhver god soldat skal ha grunnleggende respekt for menneskeliv. (Royal, 2012)

Konsekvensialisme:

I konsekvensialismen blir en handling moralsk rettfærdiggjort eller fordømt utelukkende etter hvilke konsekvenser den får. «Våre handlinger, holdninger, plikter og dyder har imidlertid primært instrumentell verdi. De har verdi som midler til mål, som midler til det gode.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 137) Man deler konsekvenser inn i tre: Tilsiktede, forventede og faktiske konsekvenser. De tilsiktede er de konsekvensene du ønsker å oppnå med handlingen, de forventede er de konsekvensene du også kan se for deg at vil skje uten at disse er formålet med handlingen. De faktiske konsekvensene er det som faktisk skjer, uavhengig om disse var tilsiktet og forventet eller ikke. For eksempel kan det å rette et våpen mot en bevæpnet person ha det at han rekker opp hendene og overgir seg som en tilsiktet konsekvens. Formålet med å rette våpenet mot han er ikke å skyte

han, men altså å tvinge han til å overgi seg. En forventet konsekvens kan være at personen blir svært redd når han blir siktet på. Dette er ikke selve formålet med å sikte på han, men det er noe man kan se for seg at også skjer. Hvis denne personen nå skulle velge å ta opp kampen og heve våpenet sitt for å skyte tilbake er dette den faktiske konsekvensen, som i dette eksempelet verken var tilsiktet eller forventet. De faktiske konsekvensene kunne også godt ha vært at personen ble både redd og overga seg.

Hvis de forventede konsekvensene trekker for sterkt i en negativ retning kan det føre til tvil om hvorvidt de tilsiktede konsekvensene er rettferdiggjort eller ikke. Å skyte mot et område der du ser både militære og sivile kan ha som tilsiktet konsekvens at kun militære mål skal bli truffet. Samtidig er det en forventet konsekvens at sivile også kan bli truffet. Spørsmålet her vil være om de tilsiktede positive konsekvensene rettferdiggjør de forventede negative konsekvensene.

En *utilitarist* ser veldig matematisk på konsekvensene av en handling, og sier at en handling er moralsk rett hvis den fører til flere eller like mange positive konsekvenser enn alternative handlinger:

«Siden våre handlinger kan ha, og som regel vil ha, konsekvenser med både positiv og negativ verdi, vil alternativet med høyest *nettosum* være det riktige i situasjonen. Hvis det ikke finnes noen handling med høyere nettosum enn alternativet, vil flere handlinger være riktige, da i betydningen tillatte.» (Johansen & Vetlesen, 2005, p. 141).

4. Analyse og drøfting

4.1. Innledning

De påfølgende overskriftene tar for seg de fire temaene jeg benytter meg av for å beskrive respondentenes moralske holdninger. Disse ble valgt på bakgrunn av uttalelser som var gjennomgående i intervjuene, og selv om uttalelsene i seg selv var forskjellige

omhandlet de til syvende og sist samme tema. Jeg benytter meg av begrepene «respondent» og «soldat» om hverandre, betydningen er den samme.

4.2. Selvforsvar og forsvar av andre

I innledningen til intervjuet hvor soldatene ble spurt om deres generelle tanker om riktig bruk av dødelig makt, nevner alle respondentene selvforsvar og forsvar av en tredjepart som moralsk riktig. Kun tre nevner spesifikt at det i så fall hadde vært som en siste utvei. Som eksempler på tredjepart ble medsoldater og uskyldige sivile nevnt. En av respondentene forklarte også at det var rett for han å bruke dødelig makt hvis det å *unnlate* å gjøre dette kunne sette andres liv i fare. Alle respondentene som i et eller flere av scenariene selv valgte å bruke dødelig makt oppgav forsvar av eget eller andre egnes liv som årsak:

«[...] er [en fiende] på vei mot oss, for eksempel da, imens vi har stoppet midlertidig, og jeg har tilfeldigvis greid å komme inn bak en av dem da, så er den personen en stor risiko for resten av avdelingen min. Og da er jo det på en måte det riktige da, å ta ut den, da, personen. For at det- det ikke skal komme noe mer på avdelingen min. Så sånt sett så mener jeg at det er- det er greit.» (Respondent7, 2013)

Også de som i ulike scenarier mente det hadde vært feil å bruke dødelig makt nevnte opplevd trussel mot soldaten selv eller avdelingen som en utvikling i situasjonen som hadde ført til at dødelig makt hadde vært legitimert. «Hvis han skulle gjøre noe spesielt, for eksempel at jeg ser at han kanskje ser troppen min, da ville jeg skutt han.» (Respondent2, 2013)

Vi kan tolke dette konsekvensialistisk ved å si at soldaten står ovenfor et valg mellom to handlinger som tilsynelatende vil få to ulike forventede konsekvenser. Den første er den tilsiktede konsekvensen at han tar et liv, den andre er den forventede konsekvensen at han selv eller andre kan miste livet. Begge kan i utgangspunktet tolkes som negative, men det at en selv eller tredjeparten overlever er utilitaristisk sett ansett som positivt og derfor det beste utfallet. Dette rettfærdiggjør, og dermed gjør det moralsk riktig, å ta et liv. Forsvaret

av andre kan også tolkes dydsetisk. Alle soldatene nevnte spesifikt makkeren sin eller andre medsoldater og et ønske om å beskytte disse, som kan peke mot et ønske om å være en soldat som andre soldater kan stole på at beskytter dem hvis livene deres blir truet. Man ønsker ikke å være en soldat som lar en annen soldat dø ved å unnlate å beskytte han, men man ønsker sterkt å være en som er andres tillit verdig.

Av dette ser vi at alle respondentene har som standpunkt at å som soldat bruke dødelig makt mot et annet menneske for å forsvare sitt eget eller andres liv er moralsk riktig. I tillegg til uskyldige sivile nevnes spesielt beskyttelse av makkerens eller medsoldaters liv. Konsekvensetisk er det bedre at en stridsdyktig fiende dør enn at en selv eller andre egne dør. Dydsetisk er det forventet av en god soldat at han kan beskytte sine medsoldater i strid slik de beskytter han, og dyder som å være pålitelig og uselvvisk er viktige.

4.3 Vurdering av trussel

Alle soldatene var klare på at hvis en person er en dødelig trussel mot andres liv, ville dette gjort det rett å bruke dødelig makt mot han. Hva en person må gjøre for å oppfattes som trussel *nok* til å legitimere dødelig makt varierte fra situasjon til situasjon. I scenarioet der en fiende angriper soldatenes naboavdeling oppgir alle soldatene at de anser det som riktig å bruke dødelig makt for å forsvare andre. At fienden var en trussel i dette scenarioet var det ikke noen tvil om og, som en soldat formulerte det, fienden hadde bevist at de var der for å drepe soldatens medsoldater eller soldaten selv.

I scenarioene hvor fienden ikke gjør umiddelbart truende handlinger eller ikke vet at soldaten er der, virker det om at terskelen for å anse en fiende som livstruende er relativt høy. Flere av soldatene opplever en fiende som livstruende først når han hever våpenet sitt og sikter på soldaten, eller tydelig sniker seg i retning stillingen de passer på. I scenarioet der soldatene observerer en fiende som bruker en latrine sier flere av soldatene at de ikke hadde skutt fordi han ikke er en umiddelbar trussel. Som en av soldatene formulerte det, «[fienden som sitter på latrinen] har liksom ikke noen intensjon om å angripe der og da.» (Respondent1, 2013) Dette til tross for, som flere nevner, at fienden kan bli en trussel senere hvis de lar han gå. I scenarioet der en fiende angriper soldatenes

naboavdeling stilte jeg spørsmålet om det hadde utgjort noen forskjell om fienden hadde gitt opp angrepet og prøvd å flykte (fortsatt med våpen i hendene og derfor fortsatt stridende). To av soldatene svarte at det hadde vært galt å fortsette å skyte. Årsaken de begge ga var at de ikke lenger anså fiendene som umiddelbare trusler, til tross for at begge så for seg at fienden senere kunne bli en trussel for dem eller andre. Denne siste vurderingen var årsaken til at de resterende soldatene mente det var rett å fortsette å skyte på den flyktende fienden. Fienden kunne ta med seg informasjon om stillingsområdet tilbake til sitt hovedkvarter, eller gjennomføre et mer suksessfullt angrep på et senere tidspunkt. De forventede konsekvensene av å ikke skyte kunne da, i følge de respondentene som valgte å fortsatt skyte, være tap av eget eller andres liv i fremtiden.

Enkelte soldater mente at det faktisk at fienden i scenarioene var en stridsdyktig fiende var nok til å anse han som en trussel, uavhengig av denne fiendens innledende handlinger. I scenarioet der soldatene kommer bak en bevæpnet fiende som ikke vet at soldatene er der, sier fem av soldatene at når fienden er klar over at han er sett blir han automatisk livstruende. Som en av soldatene formulerte det, «[...] han vil jo drepe meg hvis han hadde sett meg først [...] hadde det vært omvendt da, så hadde sikkert han skutt meg med en gang han hadde sett meg, hvis han visste jeg var truende.» (Respondent4, 2013) Opplevelsen av at fienden uansett er i området for å forsøke å drepe soldaten nevnes også i de neste scenariene. I scenarioet der soldatene kommer over en fiende i en sovepose som våkner brått mener to av soldatene at fienden ikke trenger å ta etter våpenet for at de skal føle seg truet. Hvis de opplever at fienden har *til hensikt* å gjøre det, er dette nok til å skyte han. Som en av soldatene formulerte det, «Da blir det jo [...] på en måte han har også observert meg, og, kall det på en måte førstemann til mølla da. Enten så vil jo han drepe meg, eller så må jeg drepe han.» (Respondent7, 2013) I scenarioet der soldatene observerer en fiende som bruker en latrine sier enkelte av soldatene som hadde valgt å ikke skyte at de likevel hadde skutt hvis de skjønnte at de hadde blitt observert.

Spesielt denne tankegangen kan tolkes konsekvensialistisk. Fordi soldatene er sin fiendes fiende vil det være en forventet konsekvens at fienden åpner ild når den ser soldaten. Valget om å ikke åpne ild på fienden når denne observerer soldaten kan ha som tilsiktet konsekvens at man unngår å drepe unødig (det kan hende fienden ikke vil skyte) men har

samtidig som forventet konsekvens at det gir fienden en sjanse til å skyte og kanskje treffe først. Man har med andre ord igjen valget mellom å ta et liv eller risikere eget eller andres liv.

Oppsummert ser vi altså at en fiende som peker med våpen eller på annen måte viser klart at han er en direkte livstruende trussel for andre, kan det ifølge respondentene benyttes dødelig makt mot. Hvis fienden ikke utfører handlinger som er direkte truende vil han av enkelte av respondentene oppleves som ikke truende, som derfor ikke legitimerer dødelig makt til tross for at han er stridsdyktig og et lovlig mål. For andre respondenter er en fiende en trussel uavhengig av dennes innledende handling, men heller avhengig av denne fiendens stridsdyktighet og sannsynlige intensjon om å bruke dødelig makt på respondentene eller andre egne.

4.4 Betydningen av en ordre

Basert på uttalelsene til soldatene er deres ønske om å koordinere med sine sjefer sterkt. Alle soldatene nevner minst en gang hver i løpet av intervjuene at de ville kalt opp og rådført seg med sin sjef før de tok en avgjørelse hvis de kunne. Det er også mitt inntrykk at en ordre har stor betydning for soldatene, til det punktet at, som en av soldatene nevner, hvis en overordnede sier «skyt» så legitimerer dette bruken av dødelig makt. Det er gjennomgående i intervjuene at selv om soldatene selv har en klar tanke om hva de ville ha gjort (altså om det å bruke dødelig makt hadde vært rett eller galt) gir mange uttrykk for at de likevel ville ha spurt om lov til å gjøre dette først.

Når de la frem sine generelle refleksjoner over når det er riktig å bruke dødelig makt, nevnte tre av respondentene spesifikt at hadde de fått en (lovlig) ordre om å bruke dødelig makt mot noen ville de fulgt denne. Det er interessant å merke seg at en av soldatene uttalte klart at for å ta liv som soldat måtte det først og fremst være rett for han, og at det ikke var nok at militæret ønsket at han skulle gjøre det. Like etterpå presiserte han at han uansett hadde fulgt en ordre om å gjøre det fordi «du kan jo ikke, på en måte, alltid bestemme selv om det er rett eller galt for deg selv.» (Respondent1, 2013) Han la også til «Jeg tror jeg ville hatt mer problemer med det i ettertid da. Det tror jeg.» (Respondent1, 2013) En ordres betydning kommer også frem i scenarioet der en fiende

blir observert når han benytter seg av en latrine. To av soldatene som vurderte fienden til ikke å være en trussel, og som sa at det derfor hadde vært galt å bruke dødelig makt mot han, uttalte likevel at en ordre om å skyte hadde gjort at de hadde skutt.

I scenarioet hvor soldatene fikk ordre om å skyte en fiende (med våpen tilgjengelig) som ligger i en sovepose sa seks av soldatene at de ville fulgt en ordre om å bruke dødelig makt i denne situasjonen. Dette til tross for at tre av disse, av ulike årsaker, hadde valgt å la være å bruke dødelig makt uten denne ordren. De oppgitte årsakene til hvorfor de hadde fulgt ordren varierte. En soldat, som gir uttrykk for en konflikt mellom det at han mener å skyte er galt og de forventede konsekvensene av å ikke skyte, nevner at en ordre hadde gjort han sikrere i valget sitt om å skyte da han følte at en ordre hadde legitimert handlingen. En annen soldat ville fulgt ordren fordi ordregiveren er en overordnede, og oppga også at «oppdraget sier at målet skal tas» som årsaken til at han uansett hadde valgt å bruke dødelig makt. En annen soldat hadde i utgangspunktet valgt å ikke skyte for å ikke risikere å ødelegge planen til sjefen. En ordre om å skyte her hadde fjernet denne usikkerheten. En soldat opplevde et dilemma mellom de forventede konsekvensene av å ikke skyte og en følelse av å skyte en mann i ryggen som feigt, og følte at en ordre hadde overført avgjørelsen fra han selv til den som gav ordren. «Du rekker ikke å tenke så mye selv, kanskje [...] jeg tror du bare handler ut ifra det han sier der og da siden du er såpass på.» (Respondent5, 2013). En annen soldat hadde i fravær av ordre uansett brukt dødelig makt og hadde fulgt en ordre om å gjøre det. Han oppgir at han stoler på at ordregiver har en god grunn til å gi en slik ordre som årsak til dette. En annen soldat, som også uansett hadde skutt, oppgir at så lenge en ordre er lovlig så vil ordregiverens vurdering overstyre hans egen vurdering: «[hvis det ikke åpenbart er] et lovbrudd, så er det befalet sin vurdering som gjelder. Og da ville jeg fulgt ordren.» (Respondent8, 2013)

To av soldatene hadde i samme scenario latt seg påvirke av en ordre, men ikke latt den diktere valget om å bruke dødelig makt eller ikke. En av disse soldatene beskriver som en av soldatene i forrige avsnitt at ordregivers avgjørelse i utgangspunktet overstyrer hans egen avgjørelse, men konkluderer med at det viktigste er at han selv opplever handlingen som rett. Den andre soldaten sier at han har lært at man ikke skal nekte ordre, men at han tar utgangspunkt i sin egen vurdering av denne situasjonen før han velger. Han viser til at

det i bunn og grunn er hans avgjørelse da det er tross alt han som skal gjøre handlingen: «[...] man må tenke det er jeg som på en måte skyter, det er jeg som sikter, det er jeg som gjør hovedsakelig alt [...]» (Respondent7, 2013). Årsaken han gir for at han eventuelt skyter kan tolkes konsekvensialistisk: hvis det å ikke skyte personen kan ha en forventet konsekvens at andre blir såret eller drept, og hvis det å bruke dødelig makt mot han ikke forventes å skade uskyldige, ville det vært rett å skyte han.

Fokuset på plikt kan tolkes dydsetisk i det at en god soldat er pliktoppfyllende og til å stole på. Ønsket om å unngå det man blir beordret til å gjøre blir skjøvet til side av ønsket om å være en god soldat. Å ikke følge ordre kan konsekvensialistisk medføre straff, men man står også i fare for å fremstå som en soldat som ikke er villig til samarbeid eller ønsker å jobbe for avdelingens beste. En stor vekt på den militære dyden disiplin kan også i ytterste konsekvens føre til at soldaten trosser sin egen oppfattelse av rett og galt for å oppnå det avdelingen ønsker å oppnå.

Oppsummert virker det som at soldatene har et sterkt behov for å koordinere med sine sjef, og mange ville spurt sin sjef om lov til å gjøre en handling selv om de selv har vurdert hva som er moralsk riktig eller uriktig å gjøre. Mange respondenter uttalte at en ordre fra sin sjef hadde vært førende for deres bruk av dødelig makt, forutsatt at denne ordren var lovlig. Av disse respondentene ville en ordre for noen medføre at de brukte dødelig makt selv i en situasjon der de selv hadde ansett dette som moralsk uriktig. To av respondentene uttalte at de hadde latt seg påvirke av en ordre om å bruke dødelig makt, men at avgjørelsen til syvende og sist var deres. Det viktigste for disse respondentene var at denne avgjørelsen var moralsk riktig for dem.

4.5 Moralske konflikter

Underveis i intervjuene dukket det opp tilfeller som kan beskrives som moralske konflikter. Spesielt en soldat skiftet stadig mellom ulike etiske vurderinger, og uttalte selv at spesielt scenarioet der han kom bak en fiende som ikke visste at han var der ble opplevd som «[...] for å si det rett ut, jævlig tøft.» (Respondent5, 2013). Den konsekvensialistiske tanken om at hvis han ikke brukte dødelig makt kunne det hende at andre kom til å miste livet, ble umiddelbart utfordret av den dydsetiske tanken om at å

skyte noen i ryggen er en feig handling: «[...] for meg så er det bare det at han- at jeg ikke ser fienden, på en måte, i øynene. Og han ikke har sett meg, og derfor så føler jeg at det, at det er jævlig feigt da.» (Respondent5, 2013) Da han ble bedt om å utdype hva det var som gjorde at denne handlingen var feig forklarte han at «[...] [fienden] [...] er på en måte ikke i stand til å forsvare seg selv da. I det hele tatt. Det er liksom et skudd i- et skudd i ryggen og så, så ligger du der. Han har ikke, ikke sett meg en gang.» (Respondent5, 2013). Han nevner også at det handler om ære, som kan tolkes innen dydsetikken som et ønske om å være en kriger som slåss rettferdig og med samme utgangspunkt som motstanderen sin. Dette ønsket er tilsynelatende så sterkt at han i hvert fall under intervjuet vurderte muligheten for å vise fienden at han var der: «Men samtidig, jeg kunne jo på en måte prøvd å fått oppmerksomheten hans [...]» (Respondent5, 2013). Denne tanken ble så igjen utfordret av konsekvensetisk tenkning knyttet til sin egen overlevelse: «[...] men han er jo på, som du sa, og han har våpenet i, på en måte, i gardstilling og- et, et halvt sekund så er han oppe i siktemidlene når han snur seg.» (Respondent5, 2013) Denne interne konflikten var gjennomgående i hele intervjuet og peker mot en sterk dydsetisk tenkning om ære og feighet som kommer i konflikt med konsekvenstenking knyttet til sin egen overlevelse og sikkerheten til sine medsoldater. Sikkerheten til sine medsoldater kan også, som tidligere nevnt, knyttes til dydsetikken da en god soldat beskytter sine medsoldater slik de beskytter han.

Ytterligere to soldater nevnte også lignende betenkeligheter med å skyte noen i ryggen i samme scenario. Begge uttalte at de følte det var ubehagelig at fienden ikke kunne umiddelbart forsvare seg. Følgende uttalelse fra en av disse viser til svært like vurderinger som soldaten i forrige avsnitt: «Med en gang jeg hører det at jeg kommer bak han, eller bak personen, så men- kommer det, faller det først inn i hodet mitt at man vil jo ikke stikke noen i ryggen, på en måte, sånn sett, man vil jo ikke gå bak en person og drepe en bakfra, det- sånt sett, men, er personen på en måte- han er jo der for å ta oss han og, så man kan liksom ikke prikke han på skulderen heller da og si «hei, [navnet sitt]» (Respondent7, 2013). Denne soldaten uttalte i starten av intervjuet sterke betenkeligheter mot å drepe generelt. Hvis han hadde tatt et liv som soldat hadde han følt seg som «[...] en morder da, rett og slett» (Respondent7, 2013). Han sa likevel at han som soldat opplevde det som en plikt å bruke dødelig makt skulle en situasjon oppstå hvor hans bruk

av dødelig makt kunne redde liv. Han presiserte likevel at «Jeg føler ikke selv at det er helt- helt greit da. Selv om det blir rettfærdiggjort så er det ikke greit.» (Respondent7, 2013) Denne konsekvensetiske vurderingen om valget mellom to forventede konsekvenser (fienden dør eller andre medsoldater eller sivile dør) gjentar han i scenariene:

«[...] er [en fiende] på vei mot oss, for eksempel da, imens vi har stoppet midlertidig, og jeg har tilfeldigvis greid å komme inn bak en av dem da, så er den personen en stor risiko for resten av avdelingen min. Og da er jo det på en måte det riktige da, å ta ut den, da, personen. For at det- det ikke skal komme noe mer på avdelingen min. Så sånt sett så mener jeg at det er- det er greit.» (Respondent7, 2013)

I scenarioet hvor soldatene observerer en fiende som bruker en latrine er det interessant å merke seg den etiske vurderingen til spesielt en av soldatene. Etter å ha vurdert det som en negativ forventet konsekvens at fienden ville lokalisere posisjonen hans hvis han åpnet ild, sa han at hvis det ikke var av betydning ville han skutt: «Nei, fi er fi, det er det vi har lært, så. Så det spørres om han hadde blitt plukket da.» (Respondent6, 2013) Dette kan også tolkes konsekvensetisk på lik linje med noen av uttalelsene i 4.3 *Vurdering av trussel*, altså at fienden kan anses som livstruende kun fordi han er en stridsdyktig fiende og er der for å drive strid mot soldaten. Det interessante er derimot følgende uttalelse: «Jeg hadde ventet til han var ferdig tror jeg.» (Respondent6, 2013) På spørsmål om hvorfor forklarte han: «Forferdelig måte å gå ut på det der. Det er jo litt sånn, respekt for dem også.» (Respondent6, 2013). Uten å lese for mye inn i enkeltuttalelser kan det i alle fall virke som at dydsetikk knyttet til dyden å *vise respekt* skapte et ønske om å la fienden ta på seg buksene først, slik at han ikke hadde mistet livet i en pinlig eller nedverdiggende situasjon. Dette til tross for at å skyte fienden når han sitter eller når han er ferdig er konsekvensetisk likegyldig, den tilsiktede konsekvensen er uansett at han dør.

Oppsummerer vi dette ser vi altså at enkelte respondenter ga uttrykk for moralske konflikter mellom dydsetikk knyttet til rettfærdighet, ære og respekt ovenfor en motstander, og konsekvensetikk knyttet til å bevare eget og andres liv. Disse

motstridende etiske vurderingene gjorde at de mente at det i enkelte scenarier var både riktig og uriktig å bruke dødelig makt. Spesielt ble tanken om å måtte skyte en fiende i ryggen opplevd som ubehagelig av disse respondentene. En av respondentene ville også på bakgrunn av dydsetikk ventet til en fiende var ferdig med et latrinebesøk før han brukte dødelig makt.

5. Konklusjon

5.1. Oppsummering og konklusjoner

Alle de vernepliktige gardistene jeg intervjuet hadde tidligere reflektert over bruken av skarp dødelig makt. Til tross for tilnærmet lik militær utdanning og trening, varierte likevel hva som legitimerte bruken av dødelig makt utover nødverge fra soldat til soldat.

Bruken av dødelig makt mot et annet menneske for å forsvare sitt eget eller andres liv ble av alle respondentene regnet som moralsk riktig. I tillegg til uskyldige sivile nevnes spesielt beskyttelse av makkerens eller medsoldaters liv. Konsekvensetisk og utilitaristisk er det bedre at en stridsdyktig fiende dør enn at en selv eller andre egne dør. Dydsetisk kan det tenkes at det er forventet av en god soldat at han kan beskytte sine medsoldater i strid slik de beskytter han, og at dyder som å være pålitelig og uselvisk er viktige.

Alle respondentene ville brukt dødelig makt mot en fiende hvis denne oppfattes som en direkte livstruende trussel mot respondentene selv eller andre. Hva denne fienden måtte gjøre for å oppfattes som en trussel varierte derimot blant respondentene. Hvis fienden ikke utfører handlinger som er direkte truende, som å peke med våpenet sitt eller på annen måte opptre aggressivt, vil han av enkelte av respondentene ikke oppleves som en trussel, til tross for at han er stridsdyktig og et juridisk lovlig mål. Andre respondenter vurderte fienden som en trussel uavhengig av dennes innledende handlinger. For disse respondentene var fiendens stridsdyktighet og sannsynlige intensjon om å bruke dødelig makt mot respondentene eller andre nok til å moralsk legitimere bruken av dødelig makt mot fienden.

Respondentene gir uttrykk for et sterkt behov for koordinering med sine sjef, og mange ville spurt sin sjef om lov til å gjøre en handling selv om de selv har vurdert hva som er moralsk riktig eller uriktig å gjøre. Mange respondenter uttalte at en ordre fra sin sjef hadde vært førende for deres bruk av dødelig makt, forutsatt at denne ordren var lovlig. Av disse respondentene ville en ordre for noen medføre at de brukte dødelig makt selv i en situasjon der de selv hadde ansett dette som moralsk uriktig. To av respondentene uttalte at de hadde latt seg påvirke av en ordre om å bruke dødelig makt, men at avgjørelsen til syvende og sist var deres. Det viktigste for disse to respondentene var at denne avgjørelsen var moralsk riktig for dem.

Enkelte respondenter ga uttrykk for moralske konflikter mellom dydsetikk knyttet til rettferdighet, ære og respekt ovenfor en motstander, og konsekvensetikk knyttet til å bevare eget og andres liv. Disse motstridende etiske vurderingene gjorde at det i enkelte scenarier både var riktig og uriktig for disse respondentene å bruke dødelig makt. Spesielt ble tanken om å måtte skyte en fiende i ryggen opplevd som ubehagelig av disse respondentene, selv om de samtidig argumenterte for hvorfor det var konsekvensetisk riktig å gjøre. En av respondentene beskrev en sterk motvilje mot å ta liv generelt, men mener at han hadde på konsekvensetisk grunnlag likevel brukt dødelig makt for å forsvare andre. En annen respondent ville på bakgrunn av dydsetikk ventet til en fiende var ferdig med et latrinebesøk før han brukte dødelig makt på denne fienden.

5.2 Anbefaling til videre forskning

Jeg har i oppgaven forsøkt å beskrive de intervjuede soldatenes moralske standpunkter knyttet til å bruke dødelig makt, uten å ta stilling til om disse er riktige eller uriktige i seg selv. Det hadde vært interessant å vurdere hvilke konsekvenser disse holdningene og standpunktene kan ha for en soldat og soldatens avdeling i strid. Da kanskje spesielt med fokus på hans egen psykologiske helse knyttet til de moralske konfliktene jeg har presentert her. Jeg håper også at en studie som tar sikte på å skape et standardisert utdannelsesopplegg på troppsnivå vil kunne benytte seg av denne oppgaven.

Ser vi bort ifra den etiske vinklingen ville jeg også anbefale forskning på deler av konklusjonen fra et lederskapsperspektiv. Hvilke positive eller negative følger kan det få

for oppdragsløsning og en avdelingskultur at en soldat konsekvent velger bort sin egen vurdering til fordel for befalets vurderinger? Hva kan konsekvensene være av at en soldat velger å spørre om lov til å gjøre en handling selv om han selv har bestemt seg for hva som er riktig? Gjelder mine funn kun det å bruke dødelig makt, eller kan disse mønstrene finnes igjen i andre deler av tjenesten? Spesielt dette siste spørsmålet kan videre benyttes til å vurdere hvorvidt det finnes en særlig sterk ordre- og lydighetskultur i HMKG, og om denne i så fall også finnes i andre vernepliktsavdelinger.

Kildeliste

Berntsen, T. A. & Rolfsen, R., 2008. Ethics Training in the Norwegian Defence Forces. I: P. Robinson, N. De Lee & D. Carrick, red. *Ethics Education in the Military*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, pp. 95-101.

de Lee, N., 2002. British Approaches to Military Obedience: Pragmatism, Operational Necessity, and Moral Dilemmas. *Professional Ethics*, pp. 37-63.

Eisenhardt, K. M., 1989. Building Theories From Case Study Research. *The Academy of Management Review*, Oktober, pp. 532-550.

Grossman, D. A., 2009. *On Killing*. 3 red. New York: Back Bay Books.

Johansen, K. E. & Vetlesen, A. J., 2005. *Innføring i etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kilner, P., 2010. A Moral Justification for Killing in War. *Army*, Februar, pp. 55-60.

Maguen, S. & Litz, B., 2012. Moral Injury in Veterans of War. *PTSD Research Quarterly*, 23(1).

NRK TV, 2012. *NRK TV - Redd menig Osen - 2:6*. [Internett]

Available at: <http://tv.nrk.no/serie/redd-menig-osen/dmpf71520211/sesong-1/episode-2#t=20m18s>

[Funnet 5 November 2013].

Respondent1, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (21 November 2013).

Respondent2, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (21 November 2013).

Respondent3, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (21 November 2013).

Respondent4, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (21 November 2013).

Respondent5, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (22 November 2013).

Respondent6, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (22 November 2013).

Respondent7, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (22 November 2013).

Respondent8, 2013. *Intervjuer med respondenter fra Gardestridsgruppen* [Intervju] (22 November 2013).

Royal, B., 2012. *The Ethical Challenges of the Soldier - The French Experience*. 2 red. Paris: Economica.

Vedlegg

-Intervjuguide (side 28)

Vedlegg - Intervjuguide Bachelor 2013

Intro:

- Om temaet/oppgaven
- Anonymitet
- Jeg er ute etter DINE tanker og standpunkt
- Avhengig av ærlighet for å oppnå riktig resultat

Temaguide:

1. –Hva er planene etter dimming? (Spm. for å få i gang praten)
2. –Du har lært å drepe, hva er dine tanker rundt det?
3. -Hva er dine generelle tanker rundt det å bruke dødelig makt som soldat?
 - Når kan det være rett?
 - Når kan det være galt?
4. –Jeg vil nå presentere 5 scenarier, hvor jeg vil be om ditt ståsted om hva som er moralsk rett å gjøre:

a) Dere gjennomfører en angrepsoperasjon mot en bydel. Det er veldig tidlig om morgenen. Avdelingen er på vei mot målet og stopper midlertidig. Ingen skudd er avfyrt enda. Du får som ordre å være flankesikring, ildåpning fri, og idet du runder et hjørne ser du ryggen til en fiende med våpen som sniker seg langs bygningen. Han vet ikke at du er der.

Hva er ditt ståsted rundt bruken av dødelig makt her?

b) Samme scenario, bare at lagføreren din er der og sier skarpt «skyt han!»

Hva er ditt ståsted rundt bruken av dødelig makt her?

c) Samme scenario, men idet du runder hjørnet ser du en fiende liggende i en sovepose med våpenet hans liggende ved siden av han. Fienden våkner brått, ser deg og prøver umiddelbart å komme seg ut av posen imens han febrilsk ser på våpenet sitt. Det er tydelig at han ikke umiddelbart overgir seg.

Hva er ditt ståsted rundt bruken av dødelig makt her?

d) Du er vaktpost i et baseforsvar en natt, ildåpning fri. En lyd tiltrekker seg oppmerksomheten din, og i optikken din ser du en fiende ca 100 meter unna. Han stopper opp, lener våpenet sitt mot en stubbe, finner frem dopapir og drar ned buksa.

Hva er ditt ståsted rundt bruken av dødelig makt her?

e) Du og makkeren din er i en MG-stilling helt på flanken til troppen din. Innenfor skuddfeltet deres dukker det opp et lag med fiender som starter å angripe nabotroppen. Fiendene vet ikke om dere.

Hva er ditt ståsted rundt bruken av dødelig makt her?

5. – Andre ting du ønsker å nevne som er relevant for temaet?